

Szabadka újkori Iványija

Tizenöt éve hunyt el Magyar László levéltáros

Magyar Lászlóval¹ ismeretségem és barátságom az ötvenes évek végétől, gyerekkoromtól ered, jóllehet Magyar László Ludaspusztán, én pedig Palicson jártam elemi iskolába. Kettőnk útja akkor vált közössé, amikor Szabadkára, a zsinagóga udvarában levő algimnáziumba² vezetett, ahol az oktatás akkoriban a kísérettségivel zárult, és a főgimnáziumi tanulmányok folytatására jogosított fel.

Palicsig naponta kerékpárral jött Ludaspusztáról. Nálunk hagyta régi, kopott járművét, és együtt utaztunk villamossal Szabadkára. Egy osztályba jártunk három évig, de sohasem ültünk egy padban. Én rendszerint a jobb, ő a középső sort választotta. Szorgalmas tanuló volt, különösebb gondoljai az osztályzatokkal nem voltak. A csínytevésekben alig vett részt.

A főgimnázium az ötödik osztállyal kezdődött. Ezt is együtt kezdtük, de három évig nem voltunk osztálytársak, mert ő a német, én az angol nyelvet választottam. Csak a gimnázium nyolcadik osztályában koptattuk ismét egy teremben a padokat.

Ludaspusztán a nemzetközi út mellett, a templommal szemben volt a házuk, ahonnan mindig messzire hallatszott a súlyos kalapács és az üllő érces hangja. Édesapja ugyanis kovács volt, de pálinkát is főzött. A cefre szagát már messziről érezni lehetett. Szerettem kerékpározni, ezért gyakran errefelé vettem az irányt, s mindig betértem hozzájuk. Ilyenkor elmentünk a Ludasi-tóra, ami nem volt messze. Ültünk a parton, néztük az

---

¹ Ludaspusztán született 1937-ben. Az általános iskola alsó négy osztályát helyben, felső osztályait és a gimnáziumot Szabadkán végezte el. A belgrádi egyetemen szerzett német nyelvtanári oklevelet. Egy ideig Hajdújáráson tanított, majd a Szabadkai Történelmi Levéltárba (SZTL) került kutatónak. 1998. június 10-én hunyt el Torontóban.

² Az épületet később lebontották, helyén nem épült semmi.

imbolygó-hajlongó susogó nádist, a széltől felborzolt fodrozó víz felszínét, a mindig hangos vízimadarakat, és beszélgettünk. Egy-egy, még korábban megkezdett valamilyen témát folytattunk, vagy ha azt lezártnak tekintettük, újabbá fogtunk. Tizenévesen a világot akartuk megváltoztatni.

Középiskolásként aktívan sportolt. A hajdújárasi Vinogradar labdarúgóklub csapatában a csatár posztján játszott. Az országos ifjúsági válogatott tagjaként nemzetközi mérkőzésen is pályára lépett, amire az iskola, de különösen osztálytársai és barátai nagyon büszkék voltunk.

Az ötvenes évek közepétől, a gimnáziumi érettségi után hosszú időre elváltak útjaink, addigi rendszeres és mindennapos kapcsolatunkban kényszerszünet állt be. Belgrádba ment egyetemre, német nyelvet tanulni.³

Sok év után, 1979 végén kerültünk ismét egymás közelébe, és vált rendszeressé a kapcsolatunk, amikor Újvidékről a *Magyar Szó* szabadkai szerkesztőségébe kerültem. Magyar László ekkor már a Szabadkai Történelmi Levéltárban dolgozott. A királyhalmi tanári pályát cserélte fel a régi dokumentumok rendezésével és tanulmányozásával. Ez felelt meg a legjobban egyéniségének: önmagára talált. Pálinkás József (1915–1987) – a gimnáziumban történelemtanárunk volt, később a levéltár igazgatója lett – jó emberismeretét igazolta, amikor Magyar Lászlóra esett a választása, hogy maga mellé vegye munkatársnak. A csendes, szorgalmas, a dolgokban elmélyülni szerető diák mindvégig hű maradt önmagához: hangyaszorgalommal végezte munkáját, és alázatos tisztelettel viszonyult a tudományokhoz. Német nyelvtudását jól kamatoztathatta a levéltárban és külföldi kutatásai során. Szabadkára és környékére vonatkozóan sok új dokumentumot talált Bécsben, amelyek nem kerültek volna elő Magyar László tudása és kitartása nélkül. Pedig korábban mások is ugyanolyan irányban és céllal kutattak.

Levéltárosként elismert tekintély volt, és nagy tisztelet övezte a szakmabeliek körében, ismertté vált külföldön is, különösen azután, hogy rendszeresen publikált a hazai és a külföldi szaklapokban és folyóiratokban, s nemcsak anyanyelvén.⁴ Véleményét gyakran kikérték és méltányolták. Óriási adathalmazt raktározott fel a saját „deftereiben” a sokezer cédulán, de ezeknek, sajnos, kis hányadát használhatta csak fel hirtelen halála miatt.

---

³ Egyetemi éveiről Varga István egykori közös osztálytársunk, aki sokáig szobatársa volt, írt részletesen az *Üzenet* egyik számában. Varga István: Az ifjú Magyar László (A tények). *Üzenet*, XXIX. évfolyam, 5–8. szám, 1999. május–augusztus. 158–166.

⁴ Fordításban szerbül, horvátul és németül jelentek meg szakkikvei, ismeretterjesztő írásai.

Magyar László

Megjelent munkáival⁵ azonban még így is gazdag „szakirodalmat” hagyott hátra, de jóval több az elkészült, vagy félig kész, „torzóban” maradt írása.

A nyolcvanas évektől kezdve naponta felkerestem a levéltárban, s beszélgetéseink ott folytatódtak, ahol sok évvel korábban abbamaradtak. Ekkor már inkább a történelem került előtérbe, éppen a levéltári okmányok révén. Újabb és újabb „csemegére” hívta fel a figyelmemet – ezzel is bizonyítandó, hogy mennyire gazdag a szabadkai levéltár régi és ritka dokumentumokban –, részletesen beszámolt munkájáról, naprakészen tudtam a terveiről. Abban a megtiszteltetésben részesültem, hogy kéziratait elsőként olvashattam el és vitathattam meg vele. A szakmai titkait osztotta meg velem.

Idővel kisebb „asztaltársaság” alakult ki körülötte⁶, a Városháza negyedik emeletén levő levéltárban, a munkahelyén, ahol régi bútorok: egy

---

⁵ A lapokban, folyóiratokban megjelent írásainak száma meghaladja a háromszázat.

⁶ Naponta megfordult itt Lalia Gábor (1951–2008), Magyar László kollégája, levéltáros, Ricz Péter régész, Szekeres László (1931–1997) régész, Beszédes Valéria néprajzkutató, olykor Hóvány Lajos vízépítő mérnök.

írásztal, két polc tele könyvekkel, dobozokkal, bennük feldolgozásra váró, elsárgult dokumentumokkal, és két szék volt a berendezés. Ha már hárman voltunk nála, s aki később érkezett, a raktárba vezető lépcsőre ülhetett. Ha többen, azok állni voltak kénytelenek. Ennek ellenére hosszú időt töltöttünk el nála. Érdekes beszélgetések, izgalmas viták kezdődtek vagy folytatódtak ilyenkor, ötlet ötletet követett. Magyar László mindig higgadtan, kitartóan érvelt, magyarázott, és leginkább meggyőző volt: tehetett, hiszen a kezében voltak a megdönthetetlen, általa jól ismert részletes bizonyítékok. Soha nem hangzott el egy hangos szó közöttünk, nem volt sértődöttség, harag. Olyan szoros barátság alakult ki néhány ember között, akiknek az érdeklődési köre azonos volt, tiszteletben tartották egymás véleményét, annak máságát, elismeréssel fogadták a munkáját, a közös nevezőre jutottakkal kapcsolatban megoszthatatlanok voltak.

A rendszeres napi, kora délelőtti találkozásból csakhamar kettő lett. Kora délután a Városi Múzeumban jöttünk össze, Szekeres László „kuc-kónak” nevezett munkahelyén, ahol a reggeli beszélgetést folytattuk. Magyar László sohasem maradt „igazolatlanul” távol. 1995. március közepén itt vetődött fel annak a gondolata, hogy helytörténeti folyóiratot kellene indítani. Magyar Lászlónak kész javaslata volt: nevezzük *Bácsországnak*.⁷ Fenntartással fogadtuk a hírt az akkori általános politikai helyzetre való tekintettel, de érveit nem tudtuk megcáfolni. Rábólintottunk. A próbaszám május elején jelent meg az akkori *Szabad Hét Nap* mellékleteként. Vezércikkben mondta el mindazt, amiről korábban nekünk beszélt. Az első számtól kezdve a szerkesztőbizottság oszlopos tagja lett, s nem is jelent meg *Bácsország* az ő írása nélkül. Korábbi, az íróasztal fiókjában elfeküdt kéziratok kerültek a vajdasági honismereti szemle oldalaira, de sok témát megbeszélés alapján dolgozott fel. A térkép-reprodukciókat rendre Magyar László biztosította a szükséges magyarázatokkal.

A hetvenes–nyolcvanas években volt Szabadkán egy Monográfia Társadalmi Szervezet. Azzal a céllal hozták létre, hogy megszülessen Szabadka város újabb története. Iványi István (1845–1917)⁸ kétkötetes, alapvető munkájának megjelenése óta ugyanis több mint nyolcvan év múlt el. Időközben pedig nagyot változott a világ. A monográfiabizottság azonban alig tett valamit, de mindenképpen keveset a megbízatás érdekében, jóllehet jelentős céleszközöket kapott. Magyar László tagja

---

⁷ 1904 és 1906 között Csillag Károly (1862–?) szerkesztésében jelent meg Szabadkán. Más jelleggel újraindításában Magyar Lászlónak és Szekeres Lászlónak fontos szerepe és érdeme volt, ami külön méltatást érdemel.

⁸ Iványi István: *Szabadka szabad királyi város története I. Szabadka, 1886., II. Szabadka, 1892.*

volt a bizottságnak, és sokszor bosszankodott/panaszkodott a tétlenség miatt. Mondogatta is, hogy Szabadka történetét kollektívan megírni nem hálás és lehetetlen. És lépett. Egmaga vágott bele a nagy munkába. Mindennapi levéltári kötelezettségei után otthon, Palicson, Fenyves sori házának földszinti, tenyérnyi munkaszobájában körülbástyázta magát a megfelelő szakirodalommal és a szükséges okmányokkal, s a késő éjszakába nyúló órákig ceruzával – mindig azzal írt – rózta a sorokat, a kéziratot pedig Klára, a felesége, mindenkori legközelebbi munkatársa, „titkárnője”, másnap legépelte. Három-négy hónapig tartott ez a megfeszített munka, de elkészült a sok tekintetben újszerűen megírt várostörténettel. Közben a Monográfia Társadalmi Szervezet még ezt megelőzően megszűnt. A *Subotičke novine* szerkesztősége – amely időről időre igényt tartott Magyar László egyik-másik írására – és személyesen Boško Krstić, a *Rukovet* folyóirat szerkesztője a kéziratot még a szerző életében megvásárolta.⁹

A kilencvenes évek második felében, két egymást követő télen, hosszabb időt Palicson töltöttem. Naponta közös sétát tettünk: Magyar László, az ugyancsak Palicson élő Tolnai Ottó és én. Tapostuk a szűz havat vagy éppen a latyakot a tóparton, a kihalt úton. Némelykor velünk tartott Tolnai egyik kutyája, de volt rá példa, hogy váratlanul hozzánk szegődött Magyar László kutyája is, ha sikerült kiszabadulnia az udvarból. A két eb vidám hancúrozás közben egyszer-kétszer meg is fürdött a díszmedence nem egészen befagyott jéghideg vizében, aztán rohantak utánunk, és rendszerint mellettünk rázták le bundájukról a vizet. Mindig a Halászcárdáig mentünk, és ha nem volt szünnap, betértünk egy pohár forralt borra. Magyar László csak teát ivott. A kora délutáni órákban rendszerint mi voltunk az egyetlen vendégek a gyéren megvilágított és nem éppen meleg teremben. Fél óránál hosszabb időt nem töltöttünk itt, majd a bortól átmelegedve indultunk vissza, többnyire ugyanazon az úton, amerről jöttünk, máskor meg más irányt választva, a parkon keresztül, hogy a tél szépségében csodáljuk Palicsot, teli tüdővel szívjuk magunkba a kristálytisza levegőt. Rendszerint a Víztoronynál, közismerten a Főbejáratnál váltunk el egymástól. A kutyák sokszor ráuntak andalgásunkra, és gazdájukat már otthon várták.

Sok estét töltöttem Magyar Lászlóéknál. Ilyenkor arról folyt a szó, hol tart Szabadka történetének írásával, milyen gondjai akadtak munkája során.

---

⁹ A szabadkai Íróközösség kiadásában, a szabadkai Birográfika nyomda gondozásában 2004-ben jelent meg díszes kiadásban, egy kötetben magyar és szerb nyelven, gazdag képanyaggal, Magyar Klára közreműködésével, Boško Krstić szerkesztésében.

Egyik délutáni sétánk alkalmával felvetődött, hogy Palics-barátok civil szervezetet kellene létrehozni, amely a park és a fürdőhely érdekeit és értékeit képviselné, védené. A könyvtár vagy a helyi közösség terme megfelelné az összejöveteleknek, az időnkénti előadások színhelyének. Egész pontosan meg sem fogalmazódtak bennünk a részletek, de ismerőseink körében hangot adtunk ennek az elképzelésnek. Sokan helyénvalónak találták, és támogatták az ötletet. Hamarosan létre is jött Palics Fórum elnevezéssel a civil szervezet, amely több kérdésben igen határozottan és keményen kiállt, és hallatta a hangját a fürdőhely érdekében.

Téma volt az is, mi lenne, ha Palics és környéke részére havonta megjelenő újság jelenne meg. A részletek megbeszélésére Tolnai Ottóéknál ültünk össze. Miután az ötletet felkarolta Özvegy Károly, a szabadkai Grafoprodukt nyomda tulajdonosa, lévén maga is palicsi lakos, nem kellett sokáig várni, hogy az első szám megjelenjen, Tolnai Ottó szerkesztésében.¹⁰ Magyar László, másokkal együtt, ebben nemcsak kezdeményező volt, feladatot is vállalt, hogy írásai jelenjenek meg itt is.

1996 megfeszített munkával telt el számára. Egyszerre több kéziratot is dolgozott, s közben a Szabadka igazgatástörténetét feldolgozó és összefoglaló¹¹ kötet reá eső anyagának a véglegesítését és a társszerkesztését végezte. Abban állapotunk meg, hogy Engel Pál (1938–2001) budapesti történésznek, akadémikusnak¹² és Blazovich Lászlónak, a szegedi Csongrád Megyei Levéltár igazgatójának¹³ Szabadka múltjával kapcsolatos tanulmányát is bevesszük a kötetbe. Magyar Lászlóra hárult a feladat, hogy a szerzőkkel megállapodjon erről. Pestről és Szegedről is kedvező válasz érkezett, s a Magyar László által válogatott illusztrációkkal összeállt a *Bácsország Könyvek* első kötete. Tanulmányán kívül még két írását tartottuk fontosnak közzétenni: a polgármesterek névjegyzékét a kezdetektől fogva 1996-tal bezárólag, valamint Szabadka több mint 280 névváltozatát, amit kutatásai során gyűjtött össze a különféle dokumentumokból, 1391-től 1907-ig.

A szabadkai Városi Könyvtár olvasótermében telt ház előtt zajlott le a könyvbemutató, amelyen részt vett Blazovich László is. Utána Blazovichékkel Palicsra mentünk, Magyar Lászlóékhoz. Klára asszony

---

¹⁰ A lap első száma 1998. október 2-án jutott el az olvasókhoz.

¹¹ *Szabadka igazgatástörténetéből 1428–1918 (A polgármesterek névjegyzékével 1796–1996)*. Tanulmányok és dokumentumok. Szerkesztette Magyar László és Szabó József. Pannon Press, Szabadka, 1996. 160 o. + 32 o. Képmelléklet.

¹² Engel Pál: *Egy bácskai jobbágynévsor 1525-ből*

¹³ Blazovich László: *Szabadka története a tatárjárásig • Szabadka földesurai a középkorban • Szabadka mezővárosi fejlődése és jogi helyzete a középkorban*.

süteményei mellett sokáig beszélgettünk, a szegedi vendégek nem siettek, pedig későre járt. Magyar László szemmel láthatóan boldog és elégedett volt, beszédesebb a szokásosnál. Ezúttal is elsősorban szakmai kérdések kerültek szóba. Blazovich levéltári kutató, megannyi szakkönyv, dokumentumkötet szerzője és szerkesztője, segítőkészségét és hasznos útmutatásait Magyar László sokszor tapasztalhatta. Sikeresnek ítélte meg a könyvet és a könyvbemutatót. Elbúcsúzva a vendéglátóktól, Blazovichékkal együtt távoztam. A kiváló professzor – a szegedi jogi egyetemen is tanított – a legnagyobb elismerés hangján szólt Magyar Lászlóról, levéltári és kutatói munkásságáról. Tette ezt korábban is, később is, akkor is, amikor a Városháza dísztermében megtartott gyászülésen – másokkal együtt – mélyen megrendülten emlékezett meg róla.¹⁴

A *Bácsország* szerkesztőbizottsági üléseinek előkészítésében, az üléseken szereplő kérdések megvitatásában tevékenyen vett részt Magyar László. Ilyenkor is a tények ismeretének a birtokában érvelt, győzködött. Tette ezt különösen akkor, amikor arról volt szó, hogy könyvet jelentessünk meg a szabadkai gimnázium fennállásának 250. évfordulója alkalmából. Akkoriban ugyanis arról folyt a vita, hogy Szerbiában a karlócai vagy a szabadkai gimnázium-e az elsőbbség. Az utóbbiét kisebbiteni akarták, és elhallgatni, még szakmai körökben is. Arra az álláspontra helyezkedett a szerkesztőbizottság, hogy a kérdést tisztázandó olyan könyvet jelentessünk meg a szabadkai gimnáziumról, amely egyértelmű és világos választ ad a kérdésre, ugyanakkor bemutatja az oktatási intézmény sokoldalúságát, jelentőségét és fontosságát az elmúlt korokban. Magyar László ismét belevetette magát a munkába: kutatott, szervezett, tárgyalt a szerzőkkel, fenntartotta velük a kapcsolatot – és írt. Közreműködött a kötet szerkesztésében. Nem vállalta viszont, hogy a nevét szerkesztőként feltüntessük. Megindokolta, hogy miért, és érveit, mint korábban, most is tiszteletben tartottuk.

A könyv 1997. decemberi bemutatóján tragikus és megdöbbentő eset történt. Az egész vajdasági magyar – és nemcsak a magyar – közélet, a régésztársadalom ekkor veszítette el Szekeres Lászlót. A Városháza dísztermében folyó könyvbemutató közben agyvérzést kapott, s egy héttel ké-

---

¹⁴ A gyászülésen elhangzott méltatások megjelentek a *Bácsország* IV. évf., 1998/2. – Nyár mellékletben. Magyar László munkásságát ekkor Blazovich Lászlón kívül méltatták még: Siflis Zoltán, a szabadkai önkormányzat művelődési titkára, Hegedűs Antal (1928–2010) történész, levéltáros, Zoran Veljanović, a Szabadkai Történelmi Levéltár igazgatója, Ricz Péter régész, a *Bácsország* fő- és felelős szerkesztője, Boško Krstić, a szabadkai Íróközösség képviselője, Bori Imre (1929–2004) irodalomtörténész, akadémikus, Haas Korhecz Rozemari a volt osztálytársak nevében és Tolnai Ottó író, költő a barátok nevében.

sőbb a zemuni kórházban elhunyt. Azóta pótolhatatlan a hiánya, őszinte, meghitt barátsága és embersége, szakmai tudása, segítőkészsége... Nagy és betöltetlen űr maradt utána.

Magyar Lászlót rendkívül letörte Szekeres László halála. A vele való mindennapi kapcsolat nagyon hiányzott számára. Valamennyien, akik ugyancsak naponta találkoztunk vele, benuitnak éreztük magunkat. Megmutatkozott ez abban is, hogy a *Bácsország* megjelenésében egyszeriben gondok merültek fel. Magyar László az elvesztett barát iránt érzett nagy fájdalmát a munkába való temetkezéssel próbálta ellensúlyozni. Azoknak a kéziratainak a folytatásán kezdett dolgozni, amelyeket valamilyen oknál fogva korábban félbehagyott, de újabbak írásába is belekezdett. A *Bácsország* újabb köteteit tervezte. Közben végezte mindennapi munkáját a levéltárban: selejtezte, rendszerezte, tanulmányozta, jegyzetelte a régi dokumentumokat. A mindennapi találkozásokra már csak nála került sor. A társaságból hiányzott Szekeres László.

1998 elején és tavaszán régi tervének a megvalósításához látott. Ludason és környékén gyűjtésbe fogott: Rózsa Sándorról, a híres betyárról faggatta a ludasiakat, ugyanakkor felhasználta az alkalmat, hogy Kosztolányi Árpádról, az orvosról és családjáról feljegyezze a még fellelhető visszaemlékezéseket. Kosztolányi Árpád – Dezsőnek, a költőnek és írónak az öccse – ugyanis egy ideig Alsóludason volt orvos. Kosztolányi Dezső is megfordult itt, amire a legidősebb emberek még emlékeztek. Magyar László a tél kellős közepén kerékpárral járta a Ludasi sort, és nagyon elégedett volt, hogy fáradozása nem volt hiábavaló. Közben készült Kanadában élő gyerekeinek a meglátogatására. Ez belső feszültségben, izgalomban tartotta, amit mi azzal magyaráztunk, hogy érthető, hiszen sok éve nem látta a gyerekeit. Arra is gondoltunk azonban, talán a repülőúttól tart, hiszen legszívesebben kerékpáron közlekedett. Egy alkalommal még Bécsbe is azzal ment szabadkai vonatkozású okmányok után kutatni. Nem mintha fenntartásai lettek volna más közlekedési eszközök igénybevételeivel kapcsolatban, hanem, mert a hivatalos útra kapott kevés pénz utazási költségre eső részét így akarta megtakarítani, hogy néhány nappal tovább maradhasson, és bejárhasson a bécsi levéltárba.

Június elejére tervezte kanadai utazását. Én is akkor utaztam külföldre. Magyar Lászlótól a munkahelyén búcsúztam el, szerencsés utat, jó egészséget kívántam neki. Meg mielőbbi viszontlátást. Abban állapodtunk meg, ha mindketten visszatérünk, megbeszéljük a további közös teendőket.

Tíz-egynéhány nap után hazaérkezve a szabadkai buszállomásra egyenesen a levéltárba mentem. Lalia Gáborba ütköztem a folyosón. Közölte velem, hogy Magyar Laci meghalt. Azt gondoltam, tréfál. Mindig azt tet-

te a társaságunkban, ezért sokszor le kellett inteni, hogy hagyja már abba a viccelődést, beszéljünk a tennivalókról. Láthatta megdöbbenésemet, mert azt mondta, most komolyan beszél. Megismételte: Magyar Laci meghalt. Arra gondoltam, hogy netán repülőgép-szerencsétlenség történt. Lalia elmondta, amiről tudomása volt...

Nem egészen fél év alatt két rendkívül értékes embert, kiváló barátot veszítettünk el.

Magyar László szülőhelyem, Palics csendes temetőjében, a családi sírban, Szekeres László a szabadkai Bajai úti temetőben nyugszik. Pár évvel ezelőtt Lalia Gábor is utánuk ment. Mindhárman túl korán.

Sok új adattal gazdagíthatták volna ismereteinket a szeretett város, Szabadka múltjából.